

Šumarstvo i drvna industrija kao faktor ekonomskog razvoja u SR Hrvatskoj*

FORESTRY AND TIMBER INDUSTRY AS A FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE SR OF CROATIA

Mr Dragica Krošnjar, dipl. oec
SOUR »Bilokalnik« Koprivnica

UDK 630*7

Prispjelo: 9. studenog 1984.
Prihvaćeno: 5. siječnja 1985.

Pregledni rad

Sažetak

U članku se, nakon osvrtu na stanje i razvoj šumsko-drvoпрераđивачке дјелатности u послјератном razdoblju, razmatra ekonomski položaj šumarstva, дрвне индустрије, те производње и прераде папира. Taj se položaj ocjenjuje kroz rezultate poslovanja u odnosu na industriju, odnosno привреду u SRH, те по njihovu udjelu u dohotku ukupne привреде Republike (1976 — 1982). Na temelju orijentacijske ocjene dugoročnog razvoja šumsko-drvoпрераđивачке дјелатности SRH, те неких uvjeta i претпоставки за njenu realizaciju, zaključno se razmatra značenje ove дјелатности u perspektivi razvoja привреде Hrvatske.

Ključne riječi: šumsko-drvoпрераđивачка дјелатност — dugoročniji razvoj привреде SRH.

Summary

After referring to the position and development of forest-wood-processing activity in the postwar period, this paper discusses on economic position of forestry, timber industry and paper manufacture. It is an estimate based on business performances relative to industry and overall economy of the SR of Croatia, as percentage share in the GNP of the SR of Croatia for the period 1972—1982. Based on long term development orientation estimate of wood based manufacturing industries of the SR of Croatia, conditions and assumptions for their achievement, the importance of said industries and expectations thereof is discussed.

Key words: Forestry and wood-based manufacturing industries — business performances

Šumskoprераđивачки kompleks predstavlja izuzetan i veoma značajan faktor razvoja svake nacionalne ekonomije, pa tako i u SR Hrvatskoj. Značaj ovog kompleksa u SR Hrvatskoj, a tako i u Jugoslaviji, ne očituje se samo u osiguranju kvalitetne sirovine granama unutar kompleksa i šire već i u ostvarivanju pozitivnog neto deviznog efekta, a, osim toga, značenje šumarstva jest i u osiguranju opće korisnih funkcija šuma.

Šume su kroz povijest imale ne malo značenje za razvoj zemlje, i to prvenstveno u osiguranju sirovina. Za predratni period u šumarstvu Hrvatske karakteristična je bila masovna eksploatacija šumskog fonda. U toj eksploataciji nije se vodilo računa o obnavljanju šumskog fonda, tako da je masovna eksploatacija dovela ubrzo do devastacije kvalitetnih šuma i do posljedica koje su i danas prisutne. U periodu neposredno poslije rata i dalje, masovno se koristio postojeći šumski fond, da bi se obnovila ratom razrušena zemlja. Ulaganja u šumarstvo u to vrijeme bila su gotovo nikakva, tako da su

šumarstvo i drvna industrija ubrzo postale nerazvijene grane unatoč povoljnim klimatskim uvjetima i jeftinoj radnoj snazi u Hrvatskoj. Slična situacija bila je i u drugim dijelovima Jugoslavije.

Danas šume u SR Hrvatskoj pokrivaju 2,488.410 ha ili 1/3, odnosno 35% ukupne površine Republike, kao i preko 23% ukupnih šumskih površina Jugoslavije. SR Hrvatska raspolaze kvalitetnim šumskim fondom, posebno u gospodarskim šumama, iako na njih otpada manja šumska površina. Stanje šumskog fonda prema vrsti drveća u Republici nije zadovoljavajuće, jer omjer četinjača i listača iznosi 20:80%. Međutim listače daju kvalitetno obilježje šumskom fondu SR Hrvatske. Tu je posebno poznat slavonski hrast, zatim bukva itd. Međutim, degradirane šume, koje su znatne po svojoj površini, umanjuju vrijednost šumskog fonda Republike.

Po zalih drvne mase, koja čini 21,3% ukupne zalihe drvne mase u Jugoslaviji, SR Hrvatska zauzima značajno mjesto (239,557.378 m³). Prirast iznosi oko 7 mln m³, tako da je to ujedno i najveći volumni prirast u Jugoslaviji. On iznosi po jednom ha oko 3,5 m³. Godišnji etat u SR Hrvatskoj iznosi 4,5 mln m³, dok bruto sječa samo 4,25 mln m³.

*) Skraćeni prikaz magistarske radnje izrađene i objavljene na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 16. 2. 1984.

Iz ovih podataka može se zaključiti da SR Hrvatska raspolaže relativno dobrim šumskim fondom kvalitetnih sastojina, koje mu i daju određenu karakteristiku. U prirodnim izvorima SR Hrvatske, šume i šumska zemljišta zauzimaju značajno mjesto, a s obzirom na mogućnost regeneracije sirovina, predstavljaju izuzetan i veoma značajan faktor ekonomskog razvoja Republike i Jugoslavije u cjelini.

Iskorišćivanje šumskog fonda u SR Hrvatskoj svedeno je u okviru prirasta i etata. S obzirom da godišnji etat u šumama SR Hrvatske iznosi 4,5 mln m³ a bruto sječa 4,25 mln m³, još uvijek se sječe ispod etata i mogućnosti koje daje šumarstvo. Na sječu u šumama uveliko utječe i otvorenost šuma koja u SR Hrvatskoj iznosi 6,5 km/1000 ha, što je iznad jugoslavenskog prosjeka (otvorenost šuma u SFRJ iznosi 5,7 km/1000 ha), ali daleko ispod prosjeka SR Slovenije, koja s 13,9 km/1000 ha ima najveću otvorenost šuma u Jugoslaviji.

Osim toga, i štete u šumama znatno utječu na iskorišćivanje šumskog fonda. Iako je na području zaštite šuma u SR Hrvatskoj u posljednje vrijeme dosta učinjeno, još uvijek zaštita šuma nije na zadovoljavajućem nivou.

Danas u proizvodnji šumskih sortimenata prevladavaju proizvodi namijenjeni industrijskoj preradi drva, posebno kemijskoj preradi, dok je u dosadašnjem periodu prevladavala proizvodnja namijenjena mehaničkoj preradi drva. Što se tiče sječe prema vrsti drveta, još uvijek se sijeku znatne količine četinjača, iako u njima SR Hrvatska oskudijeva.

U šumsko-uzgojnim radovima u SR Hrvatskoj prevladavaju manje kvalitetni radovi, kao što su njega šuma, melioracija itd., dok kvalitetniji radovi, npr. pošumljavanje i unošenje četinjača u šume listača su nedovoljno zastupljeni. Iako je u prethodnom periodu SR Hrvatska imala najveće učešće u svim šumsko-uzgojnim radovima u Jugoslaviji, rezultati nisu ni približno takvi kakvi bi trebali biti. U 1980. g. šumsko-uzgojni radovi u SR Hrvatskoj iznosili su oko 92.000 ha, a na pošumljavanje je otpadalo svega 5.000 ha, ili 18%. Jedan od razloga ovakvog stanja šumsko-uzgojnih radova u SR Hrvatskoj je u slaboj financijskoj podršci organizacija udruženog rada, kao i činjenici da su pojedine organizacije udruženog rada u području šumarstva pretežno orijentirane na eksploataciju, a ne na poziranje šumskog fonda.

Što se tiče investicijskih ulaganja u šumarstvo, u dosadašnjem razvoju bila su prisutna ulaganja u građevinske objekte, dok su ulaganja u opremu i šumske saobraćajnice bila neznatno zastupljena. U posljednje vrijeme u SR Hrvatskoj izmijenila se struktura ulaganja u investicije u šumarstvu. Dok su oko 1960. g. građevinski objekti sudjelovali i s oko 60% u ukupnim ulaganjima, danas se njihov udio smanjio na 30—40%, a povećao se udio investicijskih ulaganja u opremu. Osim toga, nedostatak financijskih sredstava znatno utječe na obujam

investicija u šumarstvu, a postojeća sredstva amortizacije su nedostatna za potrebe šumarstva.

Drvnu industriju SR Hrvatske sačinjavaju jedna trećina primarne i dvije trećine finalne proizvodnje drvne industrije. Primarna proizvodnja drvne industrije u poslijeratnom periodu, pa sve do 1980. g., znatno je povećala obujam proizvodnje. Međutim, danas su kapaciteti proizvodnje primarne prerade iskorišćeni samo sa 60%, a razlog se nalazi u slaboj snabdjevenosti sirovinama od strane šumarstva. Šumarstvo SR Hrvatske je u mogućnosti da osigura samo oko 1,7 mln m³ trupaca godišnje, dok kapaciteti iznose 2,3 mln m³. Iako se u zadnje vrijeme proizvodnja ove grane znatno povećala, kod proizvodnje piljene građe i do 42%, ipak je stopa rasta u posljednjih deset godina na nivou Jugoslavije bila nešto viša (3,6%) nego u SR Hrvatskoj (2,1%). Proizvodnja drvnih ploča, iako ostvaruje znatnu proizvodnju od oko 90.000 m³ (1980. g.), također je nezadovoljavajuća s obzirom na mogućnost osiguranja sirovina, ali su kapaciteti ove proizvodnje nedovoljni, a potrebe za istom su prisutne.

U proizvodnji furnira, koja iznosi u 1980. g. 46.000 m³, iako su kapaciteti zadovoljavajući, postoji ograničavajući faktor upravo sirovina. Znatno dio trupaca, posebno egzota, kao i trupaca za razne vrste furnira mora se uvoziti.

Posebno pitanje u primarnoj proizvodnji drvne industrije jest izvoz ovih proizvoda, koji je znatan u Republici. Primarni proizvodi ove grane uspješno bi se trebali preraditi u finalne proizvode i kao takvi izvesti, time bi značenje ove grane, a tako i cijelog kompleksa bilo veće, jer bi se izvozili akumulativniji proizvodi.

SR Hrvatska, zajedno sa SR Slovenijom i SR Bosnom i Hercegovinom, spada među vodeće u finalnoj proizvodnji drvne industrije u Jugoslaviji. Ovo visoko mjesto SR Hrvatska zauzima zahvaljujući kvalitetnoj sirovinu, povoljnom plasmanu ovih proizvoda, kako na domaćem tako i inozemnom tržištu, kao i zbog duge tradicije ove proizvodnje u Republici. Međutim, znatan dio primarne proizvodnje drvne industrije u SR Hrvatskoj se ne finalizira, već se neprerađen koristi ili se izvozi. Takav je slučaj upravo s piljenom građom i furnirom. Od ukupne količine piljene građe u SR Hrvatskoj se finalizira samo oko 40%, a od ukupne količine proizvedenog plemenitog furnira samo 35% se ugrađuje u finalne proizvode. Sve mogućnosti proizvodnje ove grane nisu iskorištene s obzirom na postojeće kapacitete kao i mogućnost osiguranja sirovina od strane primarne proizvodnje.

Industrija za proizvodnju i preradu papira u SR Hrvatskoj u poslijeratnom periodu imala je nešto sporiji rast nego u kasnijem periodu. Danas se u SR Hrvatskoj godišnje proizvodi oko 297.000 tona papira a preradi oko 310.000 tona papira. U prethodnom desetogodišnjem periodu proizvodnja papira rasla je po prosječnoj godišnjoj stopi od 12,6%. U zadnjim godinama rast ove proizvodnje naglo opada, jer je limitirajući faktor rasta ove proizvod-

nje sirovinaska baza (posebno drvo četinjača). Osim toga ovdje je prisutna i slaba orijentacija na iskorišćenje drva listača kao i nedostatak kapaciteta za ovu proizvodnju.

Investicijska ulaganja u drvnoj industriji i industriji za proizvodnju i preradu papira ne razlikuju se mnogo od ulaganja u druge grane privrede. Međutim, u zadnjim godinama sve više se ulaže u opremu, dok su nešto niža ulaganja u građevinske objekte.

Izvoz proizvoda šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske zauzima značajno mjesto u našoj vanjskotrgovinskoj razmjeni. On je bio prisutan i u godinama neposredno poslije rata, kada je trebalo izvesti sve moguće da bi se nabavila potrebna oprema i tehnologija za ratom razrušenu industriju. Upravo ova potreba za izvozom, prvenstveno primarnih proizvoda, dovela je do dugotrajnih posljedica, jer se nije vodilo računa o ispravnom gospodarenju šumskim fondom.

Danas izvoz proizvoda šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske čini i do 18% robnog izvoza Republike, a ima i stalnu tendenciju porasta. Osim toga, uvoz ovog kompleksa ne prelazi mogućnosti izvoza, te se postiže visok neto devizni efekat. Poseban naglasak u izvozu dat je upravo proizvodima više faze prerade, a značenje izvozne orijentacije kompleksa još više dolazi do izražaja u situaciji kada dalji njegov razvoj nije uvjetovan visokom uvoznom ovisnošću.

Uvoz proizvoda šumskoprerađivačkog kompleksa, kao što je ranije navedeno, ne prelazi mogućnost izvoza, osim kod proizvodnje i prerade papira, gdje postoji negativan saldo trgovinske razmjene s inozemstvom. Razlog za negativan saldo leži u znatnom uvozu drva četinjača, koje čini i do 40% uvoza ove grane proizvodnje. Inače, svi pokazatelji izvozne orijentiranosti u Republici nešto su slabiji nego u istim granama u Jugoslaviji, iako postoje svi uvjeti za njihovo povećanje.

Rezultati poslovanja u većini grana šumskoprerađivačkog kompleksa u SR Hrvatskoj znatno su bolji od istih u Jugoslaviji, a u nekim su i lošiji. Najbolji položaj ima šumarstvo i primarna prerada drva, a što se ide k većoj finalizaciji, pokazatelji ekonomskog položaja su sve nepovoljniji. Tako je u 1980. g. dohodak po radniku u šumarstvu SR Hrvatske iznosio 556.804 din, u primarnoj proizvodnji 317.360 din, u finalnoj 311.646 din, u proizvodnji i preradi papira je znatno viši, tj. u proizvodnji papira 725.718 din, a preradi papira 510.697 din. Čisti osobni dohodak po radniku u šumarstvu iznosio je iste godine 16.227 din, primarnoj preradi 10.729 din, finalnoj 11.409, preradi papira 13.403 i proizvodnji papira 15.539 din.

Međutim, položaj cijelog šumskoprerađivačkog kompleksa Hrvatske u odnosu na Republiku stalno se pogoršava, ali i sve više dolazi do diferencijacije unutar grana kompleksa. Tu upravo veliku ulogu imaju nerješeni društveno-ekonomski odnosi unutar kompleksa, a isto tako i sveukupna kretanja u privredi.

Kada je riječ o značenju šumskoprerađivačkog kompleksa u SR Hrvatskoj, za njegov pravilan razvoj u cjelini posebnu važnost ima utvrđivanje potreba u pogledu podmirenja osnovnim sirovinama. SR Hrvatska oskudijeva u osnovnim sirovinama, i to posebno trupcima i piljenom građom četinjača. Međutim, kod listača je prisutan višak, jer se prosječno godišnje izvozi i do 75.000 m³ trupaca i oko 225.000 m³ piljene građe. Uvoz listača nije prisutan, jedino se uvozi znatna količina trupaca i piljene građe egzota, koja ima stalnu tendenciju porasta. Šumarstvo, a posebno proizvodnja četinjača u SR Hrvatskoj, uz ovakav nivo iskorištenja šumskog fonda i sječu drveta, zatim tehnologiju u iskorišćivanju šuma i preradi drva, kao i slabu iskorištenost ostataka drva, predstavlja ograničavajući faktor razvoja, kako grana u kompleksu tako i ostalih grana privrede Hrvatske i Jugoslavije.

Šumskoprerađivački kompleks SR Hrvatske predstavlja značajan faktor ekonomskog razvoja privrede Republike. On se očituje i u zapošljavanju znatnog broja radnika koji čine 6,09% zaposlenih u Republici i 23,45% zaposlenih u šumskoprerađivačkom kompleksu SFR Jugoslavije. Međutim, još uvijek su prisutne znatne mogućnosti u zapošljavanju, kako u šumarstvu tako i preradi drva. Posebno značenje u zapošljavanju ima lokacija proizvodnih kapaciteta, kao i prirodnih resursa u manje razvijenim krajevima Republike. Na taj način šumskoprerađivački kompleks učestvuje u rješavanju problema nerazvijenosti pojedinih regija.

Značenje šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske očituje se i u ostvarivanju, ne velikog, ali značajnog obujma društvenog proizvoda. Iako je učešće društvenog proizvoda šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske u društvenom proizvodu privrede Republike svega 3,72%, ono predstavlja 23,7% društvenog proizvoda istog kompleksa u Jugoslaviji. Ovakav društveni proizvod rezultat je prvenstveno iskorištenja vlastitih sirovina za potrebe ovih grana, te mu je stoga i značenje kao faktora ekonomskog razvoja mnogo veće. Ovome se, osim izvozne orijentiranosti, mogu dodati i opće korisne funkcije šuma, a s tim je i važnost ovog kompleksa, kao faktora ekonomskog razvoja u SR Hrvatskoj, znatno veća.

Orijentacijska ocjena dugoročnog razvoja šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske, data u planskim dokumentima, čiji su elementi korišteni u ovom radu, imala je za cilj osiguranje sirovinskih resursa, kao i povećanje opće korisnih funkcija šuma. S obzirom na dugoročnost ciklusa proizvodnje u šumarstvu, kao i neophodnost povećanja šumskog fonda, autor je mišljenja da su neki elementi plana potcijenjeni a drugi precijenjeni. Konkretno, pošumljavanje je u srednjoročnom planu 1981—1985. g. predviđeno samo na 4.550 ha godišnje, a drugi šumsko-uzgojni radovi znatno više. Naime, šumskouzgojni radovi su planirani prosječno godišnje na 6.500 ha, te kao takvi neće moći osigurati neophodnu količinu drvne mase, koja se danas uvozi, ili, zbog nedostatka iste, kapaciteti ostaju neiskorišteni.

Što se tiče ostalih planiranih elemenata i njihovih stopa rasta, oni su znatno više planirani nego na nivou Jugoslavije, osim stope rasta proizvodnje piljene građe koja je planirana po stopi od 1% godišnje. Sječa bruto mase je planirana po stopi od 1,3 a četinjača 0,9%. Ove su stope rasta dosta visoke, a bile bi ostvarljive uz znatno povećanje šumskog fonda.

Proizvodnja neto šumskih sortimenata planirana je prilično visoko, i to: proizvodnja drva za kemijsku preradu po stopi od 10,0%, za mehaničku preradu po stopi od 1,0%, tehničkog drva po stopi od 0,0% i ogrjevnog drva po stopi od —0,1%. Zbirna stopa rasta iznosi 2,0%, što je znatno više nego na nivou Jugoslavije. Proizvodnja piljene građe ima nešto skromnije planiranu stopu rasta proizvodnje, dok su ostale proizvodnje planirane dosta visoko. Tako je proizvodnja ploča planirana po stopi od 11,72%, a proizvodnja furnira po stopi od 7,5%. S obzirom na prisutnu neiskorištenost kapaciteta, uslijed nedostatka sirovina, ovako visoko planirane stope rasta teško će se ostvariti.

Proizvodnja finalne prerade drva planirana je po stopi od 5,0%, a proizvodnja prerade i proizvodnje papira po stopi od 6%. Isto tako prilično je visoko planiran rast izvoza, po stopi od 9%, a rast uvoza po stopi od —10,0%. Na ovako visoko planirane stope rasta pojedinih proizvodnji znatnog utjecaja će imati proizvodne mogućnosti ovog kompleksa, dok plasman proizvoda ne bi trebao biti limitirajući faktor.

Šumskoprerađivački kompleks SR Hrvatske, kao što je ranije navedeno, predstavlja izuzetan i veoma značajan faktor ekonomskog razvoja Republike. Značenje šumskoprerađivačkog kompleksa kao faktora ekonomskog razvoja u perspektivi razvoja SR Hrvatske trebalo bi, a i moglo bi, biti mnogo veće

jer ga i dalje treba promatrati kroz učešće društvenog proizvoda, koji je u kompleksu veoma kvalitetan, iako je po svom udjelu relativno nizak u društvenom proizvodu Republike.

I dalje će posebnu važnost predstavljati osiguranje vlastitih sirovina za grane kompleksa, što čini veliku komparativnu prednost. U daljoj perspektivi razvoja ostaje značajno pitanje zapošljavanja u okviru šumskoprerađivačkog kompleksa, a posebno mjesto treba dati izvoznoj orijentaciji kompleksa. Posebno pitanje, koje u ovom radu nije bilo opširno obrađeno, jest pitanje opće korisnih funkcija šuma. Ovom pitanju se ne pridaje određena pažnja. Pridavanje veće važnosti opće korisnim funkcijama šuma, u narednom periodu, trebao bi biti interes ne samo organizacija udruženog rada u kompleksu već i šire društvenopolitičke zajednice. Time bi važnost ovog kompleksa kao faktora ekonomskog razvoja bila znatno veća.

LITERATURA

- [1] Kraljić, B.: Ekonomika šumarstva.
- [2] Sabadi, R.: Industrija proizvodnje i prerade papira u SR Hrvatskoj 1976—1985. g., RZDP, Zagreb, 1979.
- [3] Sabadi, R.: Drvna industrija SR Hrvatske 1976—1985, RZDP, Zagreb, 1979.
- [4] Sabadi, R.: Ekonomska analiza strukture i funkcioniranja drvne industrije SFRJ. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 1979.
- [5] Sabadi, R.: Uvozna zavisnost u šumsko-prerađivačkom kompleksu SR Hrvatske i privredni razvoj 1981—1985. Drvna industrija 31, 1980, str. 301—311.
- [6] Peck, T. J.: Trends and prospects in the European market for forest products, ECE/FAO, Timb. div. Geneva, 1973.
- [7] **: Razvoj šumarstva i prerada drveta Jugoslavije do 2000 god. Savez inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd, 1982.
- [8] **: Studija mogućnosti razvoja drvne industrije do 1985. god. Institut za drvo, Zagreb, 1973.
- [9] **: Stanje i mogućnosti razvitka šumarstva i prerade drva u SR Hrvatskoj za razdoblje 1981—1985. god. Opće udruženje šumarstva, prerade drva i prometa Hrvatske, Zagreb, 1980. god.

Recenzent:
prof. dr Rudolf Sabadi